

KEMAL TAHİR

KEMAL TAHİR
(1910-1973)Tarihi ve sosyal muhtevalı
romanlarıyla tanınan
Cumhuriyet devri yazarı
ve fikir adamı.

13 Mart 1910'da İstanbul'da Vezneciler semtinde doğdu, asıl adı İsmail Kemalettin'dir. Önceleri Tipi ve Benerci soyadlarını da kullandı, 1950'den sonra Demir'de karar kıldı. Babası, alaylı deniz yüzbaşısı ve II. Abdülhamid'in yaverlerinden Şebinkarahisarlı Tâhir Bey, Yıldız Sarayı marangozhanesindeki özel çalışmalarında zaman zaman padişaha yardımcılık yapmıştır. Adapazarlı bir Abaza ailesinin kızı olan annesi Nûriye Hanım küçük yaşta saraya alınarak Nâile Sultan vasıtasıyla Tâhir Bey'le evlendirildi. Tâhir Bey, 1908'de II. Meşrutiyet'in ilânını takip eden günlerde padişaha yakınlığı dolayısıyla İttihatçılar tarafından rütbesi mülâzımlığa indirilerek emekliye sevk edildi. Balkan ve I. Dünya savaşlarında yeniden askere alındı. Çanakkale'de savaşırken yaralanınca geri hizmete verildi.

Kemal Tahir'in çocukluğu seferberlik ve Millî Mücadele yıllarında geçti. İlk öğrenimini babasıyla birlikte bulunduğu çeşitli şehirlerde tamamladı. Mütareke'den sonra ailesi İstanbul'a dönünce Kasımpaşa'daki Cezayirli Hasan Paşa Rüşdiyesi'ne girdi. 1923'te burayı bitirerek Galatasaray Mekteb-i Sultânisi'ne kaydoldu. Onuncu sınıfta iken annesinin ölümü üzerine okuldan ve evden ayrılarak hayata atıldı. Avukat kâtipliği ve Zonguldak Kömür İşletmeleri'nde ambar memurluğunun (1928-1932) ardından İstanbul'a dönerek gazeteciliğe başladı. *Vakit*, *Haber* ve *Son Posta* gazetelerinde musahihlik, röportaj yazarlığı ve tercümanlık yaptı. *Yedigün* ve *Karikatür* dergilerinde sek-

Kemal Tahir

reter, *Karagöz* gazetesinde başyazar (1935-1936), *Tan* gazetesinde yazı işleri müdürü oldu. 1937'de Fatma İrfan'la evlendi.

19 Mayıs 1938'de Yavuz zırhlısındaki isyan teşebbüsü üzerine açılan Bahriye davasında Nazım Hikmet'le birlikte askeri isyana teşvik etmekten suçlu bulunarak on beş yıl ağır hapse mahkûm edildi. Çeşitli hapisanelerde yattıktan sonra 1950 genel affıyla serbest bırakıldı. 1955'teki 6-7 Eylül olayları sırasında halkı isyana teşvik suçlamasıyla altı ay tutuklu kaldı. Bir süre İzmir *Ticaret Gazetesi*'nin İstanbul temsilciliğini yaptı, telif ve çeviri yazılar yayımladı. Osmanlı padişahlarını anlatan bir kitap dizisinin neşrini başlattı. 1957'de Aziz Nesin'le birlikte kurduğu Düşün Yayınevi'nde birkaç romanının yayımlanmasının ardından bu ortaklık on dört ayda bitti. Kemal Tahir bundan sonra edebiyat çalışmalarıyla yetindi. 1968'de Sovyet Yazarlar Birliği'nin davetlisi olarak Sovyetler Birliği'ni ziyaret etti. 1970'te yakalandığı kanser sonucu 21 Nisan 1973'te İstanbul'da öldü ve Sahrayıcedid Mezarlığı'na gömüldü.

Başlangıçta Yahya Kemal hayranı olan ve yazı hayatına şiirle başlayan Kemal Tahir'in ilk şiirleri Abdullah Cevdet'in neşrettiği *İctihad* mecmuasında çıktı (1931). Edebiyat dünyasına ciddi olarak girişi ise Yakup Sabri, Ertuğrul Şevket, İsmail Safa ve Arif Nihat Asya ile birlikte çıkardıkları *Geçit* dergisiyle oldu (1933-1934). *Varlık*'ta ve *Ses*'te (Cemalettin Mahir ve İsmail Kemalettin imzalarıyla) sosyal içerikli şiirler yazdı. Daha sonra şiiri bıraktı. 1929'da Nazım Hikmet'le tanıştıktan sonra fikirlerinde ve sanat anlayışında önemli ölçüde değişiklikler oldu. Romancılığa doğru ilk adımı adaptasyonlarla attı (1935-1940). Bu sırada yayımladığı *Namık Kemal İçin Diyorlar ki* (İstanbul 1936) adlı kitabı ilgiyle karşılandı. 1938'de başlayan ve yazarlığı için verimli olan hapsede hayatı boyunca romanlarına önemli malzeme topladı.

İlk hikâyeleri 1941'de *Tan* gazetesinde Cemalettin Mahir imzasıyla çıktı. Bunlar *Göl İnsanları* (İstanbul 1955) adıyla kitap haline getirildi, daha sonra yazdığı bütün hikâyelerini de aynı kitabın sonraki basımında topladı (1969). *Sağirdere*'yi *Son Posta* ve *Esir Şehrin İnsanları*'ni *Yeni İstanbul* gazetelerinde tefrika ettirdi. Bu arada bir dizi dedektif ve macera romanı yazdı veya çevirdi. Çeşitli takma adlar kullanan yazar, kendisine asıl

şöhret kazandıran romanlarını 1955'ten sonra ve Kemal Tahir adıyla yayımlamaya başladı.

Kendisinden önceki Türk romanını Batı kopyacılığı ve yerlilikten kopuk olmakla suçlayan Kemal Tahir *Sağirdere*'den başka *Körduman* (İstanbul 1957), *Yedi Çınar Yaylası* (İstanbul 1958), *Köyün Kamburu* (İstanbul 1959) ve *Kelleci Mehmet* (İstanbul 1962) gibi romanlarında Anadolu insan tipini kendi yaşantısı ve özgün hayat felsefesi içinde yansıtmaya çalışmıştır. *Rahmet Yolları Kesti*'de (İstanbul 1957) eşkıyalık konusu çevresinde halk kahramanlığı motifini işlemiş; *Esir Şehrin İnsanları* (İstanbul 1956), *Esir Şehrin Mahpusu* (İstanbul 1962) ve *Yorgun Savaşçı*'da (İstanbul 1965) Millî Mücadele döneminde halk ile ordu mensuplarının ilişkileri, millî bilinç ve milliyetçilik anlayışı konularını irdelemiştir. *Bozkırdaki Çekirdek* (İstanbul 1967) ve *Kurt Kanunu* (İstanbul 1969) adlı romanlarında Cumhuriyet Halk Partisi idaresinin eğitim ve ekonomi politikaları eleştirilmiştir. Yine *Kurt Kanunu* ve *Yol Ayrımı*'nda (İstanbul 1971) Batılılaşma olgusuyla tabu haline getirilen iç ve dış kandırmalar, dönemin siyasi mücadeleleri, devrimlerin amaçları ve bunların yerleşmesinde bürokrasinin takındığı tutum ele alınmış, Türk aydınının taşıdığı sorumluluk vurgulanmıştır. En fazla üzerinde durulan romanlarından *Devlet Ana**da (İstanbul 1967) feodal bir yapıya sahip olmamakla Batı'dan ayrılan Osmanlı toplumunun yapısal ve idarî özgünlüğü gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. Üslup ve anlatımda da yerliliğe önem veren yazar özellikle *Devlet Ana*'da destan, masal ve halk hikâyelerinden gelen bazı anlatım kalıplarını kullanmış, Dede Korkut ve Evliya Çelebi üslubundan yararlanmıştır. *Yorgun Savaşçı*'ya 1967-1968 Yunus Nadi ödülü, *Devlet Ana*'ya 1968 Türk Dil Kurumu ödülü verilmiştir. Diğer romanları da şunlardır: *Büyük Mal* (1970), *Namusçular* (1974), *Karılar Koşuşu* (1974), *Haremde Dört Kadın* (senaryo, 1974), *Hür Şehrin İnsanları* (1976), *Dam Ağası* (1977).

Kemal Tahir, düşünce yapısı bakımından esas olarak Marksist çevrelerdeki yerleşme çabalarını temsil etmektedir. Önce Nazım Hikmet'in Sovyet modeline yakındı, daha sonra 1960'lı yılların ortalarında Fransa'da Marksist çevrelerce benimsenen Asya Tipi Üretim Tarzı tartışmalarından büyük ölçüde etkilendi. Fakat onlardan farklı şekilde âdeta bir sos-

yal bilimci gibi yoğun araştırmalar yaparak kendi bağımsız düşünce sistemini kurmaya çalıştı. Başlangıcından itibaren Osmanlı tarihi boyunca Anadolu'nun sosyal ve ekonomik yapısını Asya Tipi Üretim Tarzı modelinden faydalanarak değerlendirirken yer yer onu eleştirmekten de çekinmedi. Yaygın tarih görüşünün dışında kalan bazı önemli fikir adamlarının eserlerini dikkatle inceledi. Hayatı boyunca tepeden inme bir Batıcılığa karşı çıkararak bunun üst yapıyla halkın arasını açtığını söyledi ve rastgele Batılılaşma hareketleriyle kendi tarihimizden uzaklaşmayı sert biçimde eleştirdi. Yerli düşünceye yönelmekle beraber tahlillerinde din olgusuna hemen hiç önem vermedi. Eserlerinde dinî kurumları, özellikle dejenere olmuş din adamlarını olumsuz bir faktör olarak gösterdi. Ancak gerek bir kısım romanlarında ve çeşitli yazılarında gerekse sohbetlerinde Türkiye'nin yıllardır bir nevi tabu haline getirilmiş, tartışılmaktan sakınılan Osmanlı tarihi, Türkiye'nin Batılılaşma macerası, Cumhuriyet'in doğruları ve yanlışları, halkçılık meselesi gibi birtakım tarihî ve sosyal meselelerini cesaretle tartışma ortamına getirmiştir. Bu davranışıyla Kemal Tahir bazı çevrelerce aşırı şekilde övülmüş, bazılarınca da sert biçimde eleştirilmiştir.

Ölümünden uzun bir süre sonra yayımına başlanan ve sohbetleriyle kitap haline getirilmemiş notlarından hazırlanan on beş cilt hacmindeki "Notlar" dizisinde *Sanat Edebiyat* (I, II, III, 1989; IV, 1990); *1950 Öncesi* (I, II, 1990); *Roman Notları* (I, 1990; II, III, 1991); *Osmanlılık/Bizans* (1992); *Batılılaşma* (1992); *Çöküntü* (1992); *Sosyalizm, Toplum ve Gerçek* (1992); *Kitap Notları* (1993); *Mektuplar* (1993) adlı kitaplar çıkmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Kemal Tahir'den Fatma İrfan'a Mektuplar, İstanbul 1979; Mustafa Baydar, *Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar*, İstanbul 1960, s. 183-187; *Beş Romancı Tartışıyor* (haz. Turhan Tükel), İstanbul 1960; Tahir Alangu, *Cumhuriyet'ten Sonra Hikâye ve Roman*, İstanbul 1965, III, 445-499; Nazım Hikmet, *Kemal Tahir'e Mahpusaneden Mektuplar*, İstanbul 1968; *Türk Romanı: Açıkoturum* (haz. Mehmet Seyda), İstanbul 1969; Naci Çelik, *Romanda Hesaplaşma*, Ankara 1971, s. 64-67, 124-129; Aytekin Yakar, *Türk Romanında Millî Mücadele*, Ankara 1973, tür.yer.; M. Hulûsi Dosdoğru, *Batı Aldatmacılığı ve Putlara Karşı Kemal Tahir*, İstanbul 1974; İsmet Bozdağ, *Kemal Tahir'in Sohbetleri*, İstanbul 1979; İskender Özsoy, *Kemal Tahir Kaynakçası*, İstanbul 1979; Ramazan Kaplan, *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy*, Ankara 1988, tür.yer.; Behçet Necatigil, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, İstanbul 1989, s. 188-189; Cevdet

Kudret, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman*, İstanbul 1990, III, 152-185; Berna Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*, İstanbul 1990, II, 130-181; Kemal Kahraman, *Türkiye'nin Boyun Ağrıları*, İstanbul 1990, s. 57-67; Taner Timur, *Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik*, İstanbul 1991, s. 174-193, 199-207; Halit Refiğ, *Gerçeğin Değişkenliği*, İstanbul 2000, s. 9-37; a.mlf. – Mustafa Kutlu, "Demir, Kemal Tahir", *TDEA*, II, 231-235; "Kemal Tahir İçin", *Türkiye Defteri*, sy. 6, İstanbul 1974; Ramazan Gülemdam, "Batılılaşma Karşısında Yerli Bir Romancı: Kemal Tahir", *Dergâh*, IX/109, İstanbul 1999, s. 9-11, 22; a.mlf., "Geleneksel Anlatım Tarzının 'Devlet Ana'daki Yansımaları", a.e., IX/111 (1999), s. 8-10, 22; Atilla Özkinirli, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul 1983, III, 742-744; "Kemal Tahir", *ABR*, XVIII, 353-354; "Kemal Tahir", *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, İstanbul 2001, II, 495-498.

KEMAL KAHRAMAN

KEMAL ÜMMÎ

(کمال امی)

(ö. 880/1475)

Mutasavvıf - şair.

Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Asıl adı İsmâil olup tahsil görmeden yetiştiği için şairlerinde Ümmî Kemal mahlasını kullanmıştır. Şeyh Mehmed Bedreddin'in dervişlerinden ve Cemâl-i Halvetî'nin tekke arkadaşlarından olduğu rivayet edilir. Bazı metinlerde Kemal Bey olarak da zikredilen şairin mensuplarına Kemâlîler denir. Divanındaki bir şiirinden Halvetî tarikatına mensubiyeti ve şeyhinin Ubeydullah Hâmid olduğu öğrenilmektedir. Necla Pekolcaş bu zatın somuncu Baba diye bilinen Ebû Hamîd Aksarâyî olduğunu bildirir ("Yazma Bir Mecmua", *TM*, III [İstanbul 1953], s. 356-357). Kemal Ümmî diğer bir şiirinde Hâce Ali Sultan'dan söz eder ki M. Fuat Köprülü, bu zatın Cemâziyelevvel 832'de (Şubat 1429) ölen Şeyh Alâeddin Ali Erdebîlî olduğunu belirtmektedir (*Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 361). Latîfi ise onun, Nesîmî gibi Sultan Şücâ Tekkesi şeyhi Baba Sultan'ın bedduasını alarak asılmak suretiyle idam edildiğine dair bir rivayet nakleder (*Tezkire*, s. 286).

Kemal Ümmî'nin yaşadığı ve öldüğü yer hakkındaki bilgiler de birbirini tutmamaktadır. Latîfi ve Âlî Mustafa Efendi onun Karaman'ın Lârende kasabasından olduğunu, müridlerinden menâkıbını yazan Âşık Ahmed ise Horasan'dan geldiğini söyler (bk. bibl.). Diğerlerine nazaran daha eski olan bu kaynağa göre Kemal Ümmî, Anadolu'ya gelince Bolu çevresin-

deki Aladağ ve Bozarmut civarında yaşamış, Bolu halkını irşada çalışmış, Hacı Bayrâm-ı Velî'nin sevgi ve ilgisine mazhar olmuştur. Âşık Ahmed, Kemal Ümmî'nin Bolu'da medfun bulunduğunu ve üç oğlu olduğunu bildirerek bunlardan Cemal ve Sinan ile alâkalı hikâyeler de anlatmıştır. Onun Bolu ile ilgisi Müstakimzâde Süleyman'ın yanı sıra zamanımızda Ali Vâhit, William Hickman (*Turcica*, XIV [1982], s. 155-167) ve İsmail Ünver tarafından da söz konusu edilmiştir. Öldüğü yer ve mezarı hakkında başka rivayetler de vardır. Bursalı Mehmed Tâhir, Karaman ile birlikte Manisa'da da Kemal Ümmî adına bir mezar olduğunu kaydeder. Abdülbaki Gölpinarlı, Muğla'da tekkesi ve mezarı bulunan Seyyid Kemal ile onun aynı kişi olması ihtimalini düşündürecek bir kayda dikkat çekerse de (*Diuan Şiiri*, XV-XVI. *Yüzyıl*, İstanbul 1954, s. 11) daha sonra Nihad Sâmi Banarlı gibi Niğde Mevlevîhânesi'nde gömülü bulunduğu rivayetine temas eder (*Mevlânâ Müzesi Yazmaları Kataloğu*, Ankara 1972, III, 270). Anadolu'da, sevilen mutasavvıfların çeşitli yerlerde kabirlerinin bulunduğu inancına ve geleneğine bağlanarak Kemal Ümmî'nin adına da birçok makamın izâfe edilmesi tabiidir. Ancak şeyhinin Lârendeli olması dolayısıyla da bir süre burada kalmış olmalıdır. Son durağının ise Bolu olduğu yapılan araştırmalar neticesinde anlaşılmıştır.

William Hickman, Hacı Bayram ve Eşrefoğlu'yla beraber Kemal Ümmî'nin de Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin (ö. 735/1335) kurduğu tarikatın Anadolu'daki takipçileri olduğunu öne sürmekteyse de (*Turcica*, XIV [1982], s. 155-167) eserlerinde bunu açıkça destekleyen unsurlara rastlanmamaktadır.

Şiirlerinde Sünnî akîdenin dışına çıkmayan Kemal Ümmî'nin manzumelerini iki grupta toplamak mümkündür. Birinci grupta tevhid, münâcât ve na'tlar, ikinci grupta ise nutuk tarzı dinî ve tasavvufî telkinlerde bulunan şiirler yer alır. İkinci gruptaki şiirlerde temel düşünce mutlak yaratıcıya kavuşmaktır. Bunun yolu olarak da "ölümünden önce ölmek" prensibi gösterilir. Kemal Ümmî'nin şiirlerindeki dil ve ifade tarzında da yine bu iki grup şiirine göre farklılık vardır. Birincilerde Arapça ve Farsça sözlerle yüklü ağır bir dil kullanılmışken ikinci grup manzumelerde Türkçe kelimeler ve sade bir söyleyiş hâkimdir. Onun bazı beyitleri hikmetler ve özdeyişler, bazıları da nazma çekilmiş atalar sözü halindedir.